

EXPORT TUZEMSKÉHO ROZHODČÍHO ŘÍZENÍ DO ZAHRANIČÍ

Prof. JUDr. Květoslav Růžička, CSc.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Abstrakt česky – Abstract (CZE)

Článek je věnován současnému pohledu na rozhodčí řízení v České republice, kde dochází k postupnému omezování možnosti projednávání majetkových sporů v rozhodčím řízení. Tuzemská veřejnost má k rozhodčímu řízení negativní vztah vzhledem k excesům, ke kterým docházelo při rozhodování spotřebitelských sporů. Můžeme také vidět často neodůvodněné rušení rozhodčích nálezů obecnými soudy. To vede strany k tomu, že exportují projednání sporu v rozhodčím řízení do zahraničí, čemuž české právo nebrání.

Klíčová slova česky – Key words (CZE)

Arbitr, rozhodčí řízení, rozhodčí nález, rozhodčí soud

Abstract (ENG)

The article is devoted to the current view of the arbitration proceedings in the Czech Republic, where there is a gradual restriction of the possibility of hearing property disputes in arbitration proceedings. The domestic public has a negative attitude towards the arbitration procedure in view of the excesses that occurred when deciding consumer disputes. We can also see the often unjustified disturbance of arbitration by general courts. This leads the parties to export the dispute in the arbitration proceedings abroad, which does not prevent Czech law.

Key words (ENG)

arbiter, arbitration, arbitration award, arbitration court

Úvodem

Exportem se obecně rozumí vývoz hmotných nebo nehmotných statků anebo služeb z tuzemska do zahraničí.¹ Lze vyvézt (tedy „exportovat“) projednání a rozhodnutí tuzemského soukromoprávního sporu o majetkovém nároku do zahraničí? V řízení před obecnými soudy to možné není. Český obecný

¹ Srov. SVATOŠ, Miroslav a kol. *Zahraniční obchod, teorie a praxe*. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 15 a násl.

soud může rozhodovat spor pouze na území České republiky; aby se konalo ústní jednání soudců Krajského soudu v Olomouci na Bahamách (i když by žalovaným byl Viktor Kožený), je zcela vyloučeno.

V rozhodčím řízení je tomu jinak, protože v něm je pravomoc rozhodců založena na platné rozhodčí smlouvě. Sporné strany se v ní mohou mimo jiné dohodnout na místě konání rozhodčího řízení. Mohou se sporné strany dohodnout, že o tuzemském sporu se bude rozhodovat v zahraničí? Je taková rozhodčí smlouva z pohledu českého práva platná? Dochází v současnosti skutečně k „exportu tuzemského rozhodčího řízení“ do zahraničí?

Trochu historie

Rozhodčí řízení není žádným fenoménem poslední doby, existovalo již ve starověkém Egyptě, kdy spory mezi obchodníky rozhodovali rozhodci. Římské právo také znalo rozhodčí řízení. Za vlády Karla IV. rozhodovali jako rozhodci tzv. „*ubrmani*“, což byli příslušníci nižší šlechty. Jako rozhodci působili i významní stavitelé rybníků Jakub Krčín a Štěpánek Netolický.² Za Rakouska-Uherska bylo rozhodčí řízení upraveno v § 577 a násl. Civilního soudního řádu (zákon č. 113/1885 ř. z.), který byl převzat po vzniku Československé republiky a platil na jejím území až do konce roku 1950. Na našem území existovala i řada specializovaných rozhodčích soudů.

Zásadní předěl právní úpravy rozhodčího řízení přineslo přijetí zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů (dále jen „ZRŘ“), který připustil rozhodování sporů o majetkových nárocích rozhodci i mezi fyzickými osobami v tuzemských sporech (do té doby bylo možné jen ve sporech z mezinárodního obchodního styku).³ Pro to, aby mohl být spor arbitrovatelný (tedy projednán před rozhodci), musí být splněny tři zákonné podmínky: musí jít o majetkový spor, spor by byl jinak oprávněn projednat obecný soud a o předmětu sporu je možné uzavřít smír. Jedná se tedy o všechny spory, které se svým předmětem přímo odrážejí v majetkové sféře stran a týkají se subjektivních práv, s nimiž mohou strany disponovat. Soudní praxe v mezidobí dovodila, že meze možnosti platně uzavřít rozhodčí do-

² Podrobněji HULLE, Miroslav. *Průvodce po rybnících, památkách a hospůdkách Třeboňska*. Třeboň: CARPIO, 2005, s. 22 a násl.

³ Zákon č. 98/1963 Sb., o rozhodčím řízení v mezinárodním obchodním styku a o výkonu rozhodčích nálezů, v § 2 stanovil, že rozhodčí smlouva může být uzavřena pouze ve sporech o majetkové nároky z mezinárodního obchodního styku.

ložku jsou zákonem dány týmiž okolnostmi, jimiž je omezena možnost uzavřít a schválit soudní smír. To znamená, že rozhodčí smlouvu nelze platně uzavřít ve věcech, u nichž jejich povaha nepřipouští uzavření smíru.⁴

V praxi jsme díky médiím mohli pozorovat, jak koncem minulého století začalo být tuzemské rozhodčí řízení zneužíváno především nebankovními subjekty, které poskytovaly spotřebitelské půjčky bez zajištění, na velký úrok apod. a které dávaly do uzavíraných smluv rozhodčí doložky ve prospěch rozhodčího řízení. Dlužníci zpravidla ani nevěděli, co podepisují a co je to vůbec rozhodčí řízení. Byly zřizovány různé „rozhodčí soudy“, „arbitrážní centra“, spory se rozhodovaly i před společnostmi s ručením omezeným. Tyto subjekty měly „své“ rozhodce, kteří rozhodovali zcela netransparentně, bez ústního jednání a rozhodčí nálezy, jímž se téměř vždy rozhodovalo ve prospěch věřitele, měl podobu jedné stránky a nebyl ani odůvodněn. Mnoho dlužníků tak přišlo o své nemovitosti, ještě více se zadlužili, docházelo k rodinným rozvratům.

Zářným negativním příkladem je v tomto směru mediálně známá Bc. Sandra Svobodová, která si v Praze zřídila „Vnitrostátní a mezinárodní obchodní arbitráž“ a která jako jediný rozhodce rozhodovala spory, aniž by byla uzavřena jakákoliv rozhodčí smlouva. Samozřejmě rozhodovala vždy ve prospěch žalobce, aniž by vyslyšela jakékoliv námitky žalovaných ohledně nedostatku její pravomoci. Než skončila ve vazbě, způsobila dlužníkům mnohamilionové škody.

Smutné na celé věci bylo to, že její a podobné rozhodčí nálezy byly obecnými soudy vykonávány. Postupem času, tedy v prvním desetiletí tohoto tisíciletí, obecné soudy konečně začaly rušit rozhodčí nálezy ve spotřebitelských sporech, které byly vydávány v rozporu s ustanoveními ZRŘ, zpravidla z důvodu neplatnosti rozhodčí smlouvy. Jako příklad je možno uvést usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 1945/2010 „*neobsahuje-li rozhodčí smlouva přímé určení rozhodce ad hoc, resp. konkrétní způsob jeho určení, a odkazuje-li na „rozhodčí řád“ vydaný právníkem osobou, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, je taková rozhodčí smlouva neplatná podle § 39 obč. zák.*“⁵ nebo usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2401/2014 „*nemá-li spotřebitel žádnou možnost v procesu uzavírání rozhodčí smlouvy či doložky podílet se určitým způsobem na tvorbě jejího obsahu, neboť celá smluvní situace je kategoricky postavena na závěru, že je zde*

⁴ Srov. např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. 20 Cdo 476/2009 nebo Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2007 sp. zn. 32 Odo 181/2006.

⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2008 sp. zn. 31 Cdo 1945/2010.

pro spotřebitele – pokud chce dosáhnout poskytnutí určité půjčky, resp. úvěru – pouze jediná možnost, a to zcela a bezvýhradně akceptovat návrh na uzavření rozhodčí smlouvy (doložky) učiněný podnikatelem, tedy včetně podnikatelem určeného (určených) rozhodce (rozhodců), pak nelze mít za to, že za takové situace byly naplněny podmínky pro ochranu spotřebitele coby (presumované) slabší smluvní strany. Ve skutečnosti by se totiž jednalo o podnikatelem předem nastavená kritéria vůči spotřebiteli, zde i v otázce určení konkrétních jmen rozhodců, bez jakékoli možnosti spotřebitele spolupodílet se na obsahu takové rozhodčí smlouvy či doložky. Co do důsledku by se tak jednalo o stav obdobný formulářovým smlouvám. Soudy v těchto situacích proto musejí pečlivě posuzovat, zda takové rozhodčí doložky nejsou neplatné pro jednání příčící se dobrým mravům.“ Avšak ne vždy podvedený dlužník měl povědomost o tom, že by mohl podat k obecnému soudu návrh na zrušení rozhodčího nálezu, nebo neměl finanční prostředky na právní služby.

Postupem času se rozhoupali také naši zákonodárci. V roce 2011 byl novelizován zákon o rozhodčím řízení zákonem č. 19/2011 Sb. (tzv. *euronovela*), jenž podrobně upravil problematiku rozhodování spotřebitelských sporů tím, že stanovil formu a obsah rozhodčí smlouvy, kvalifikační předpoklady pro osobu rozhodce (vysokoškolské právnické vzdělání, zápis do seznamu rozhodců vedeného Ministerstvem spravedlnosti atd.), procesní postup rozhodců, rozšířil důvody pro zrušení rozhodčích nálezů a zásadně omezil možnost zřizování stálých rozhodčích soudů pouze zvláštním zákonem. Dalo by se říci, že nová právní úprava měla zamezit těm podvodům, které se v rozhodčím řízení ad hoc při řešení spotřebitelských sporů v hojném počtu vyskytovaly. Oproti soudnímu řízení je však rozhodčí řízení neveřejné, proto se rozhodčí nálezy veřejně nepublikují, proto jediné informace o rozhodování spotřebitelských sporů bylo možné získat jen z mediálně známých kauz.

Euronovela ZRŘ také zamezila vytváření různých pseudorozhodčích soudů, protože podle znění současného § 13 odst. 1 ZRŘ „*stálé rozhodčí soudy mohou být zřízeny pouze jiným zákonem nebo jen tehdy, pokud jejich zřízení jiný zákon výslovně připouští*“. Podle § 13 odst. 4 ZRŘ „*nikdo není oprávněn při výkonu své činnosti používat takové označení, které vyvolává klamavou představu, že se jedná o stálý rozhodčí soud podle zákona*“. ZRŘ však nestanoví žádnou sankci za porušení uvedených ustanovení.

Euronovela ZRŘ byl často terčem kritiky v tom smyslu, že „zaplevelila“ naši úpravu rozhodčího řízení a snaží se srovnávat „komerční“ rozhodčí ří-

zení se „spotřebitelským“ rozhodčím řízením. Na Slovensku postupovali jinak, tam pro spotřebitelské spory přijali zvláštní úpravu.⁶

Náš nejstarší a nejznámější stálý rozhodčí soud – Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky (dále jen „Rozhodčí soud“) – také rozhodoval spotřebitelské spory, ale ne v počtu tisíců či desetitisíců jako některé jiné tzv. „rozhodčí soudy“. Vzhledem k tomu, že před Rozhodčím soudem zpravidla rozhodují rozhodci zapsaní na seznamu rozhodců, přičemž předsedou rozhodčího senátu může být pouze rozhodce na seznam zapsaný, nedocházelo v tomto řízení k žádným excesům. Je třeba podotknout, že nebankovní poskytovatelé půjček služeb Rozhodčího soudu nikdy nevyužívali, ti měli vždy „své“ rozhodce.

Negativní pohled na tuzemské rozhodčí řízení

V České republice můžeme dnes sledovat velice negativní pohled na rozhodčí řízení, který je vyvoláván nejen mediálně propíranými případy, tak i vyjádřeními některých politiků. Ministr dopravy Dan Ťok dokonce zakázal resortním organizacím Ministerstva dopravy uzavírat rozhodčí doložky u nově uzavíraných smluv. *„Chci, abychom v případech sporů mezi smluvními stranami postupovali s péčí řádného hospodáře. Je obecně známé, že výsledek rozhodčího soudu je mnohdy nepředvídatelný. Chceme předcházet nečekaným výsledkům.“*⁷ Poslanec za KDU-ČSL Zdeněk Klaška prohlásil, že *„v řetězci lichvář-rozhodce-exekutor spočívá trik predátorských praktik zneužívání sociální tísně nebo nevědomosti a strachu dlužníků, kteří se nedovedou bránit“*.⁸

B. Klein, bývalý dlouholetý předseda Rozhodčího soudu a mezinárodně uznávaný odborník na mezinárodní rozhodčí řízení, mnohokrát prohlásil, že Česká republika je k rozhodčímu řízení nepřátelská, čehož si všimli i v zahraničí.⁹ Proto můžeme pozorovat, že zahraniční osoby již neuzavírají s čes-

⁶ Zákon č. 335/2014 Z. z., o spotřebitelském rozhodcovském konání a o změně a doplnění některých zákonů.

⁷ MINISTERSTVO DOPRAVY. *Ministr Dan Ťok resortním organizacím zakázal uzavírání rozhodčích doložek u nových smluv* [online]. Mdcr.cz [cit. 1. 7. 2017]. Dostupné na <http://www.mdcr.cz/Media/tiskove_zpravy/ministr_Dan_Tok_resortnim_organizacim_zakazal_uzavirani_rozhodcich_dolozek_u_novych_smluv>.

⁸ KLAŠKA, Jaroslav. Lichváři musí z trhu pryč. *Právo*, 7. 4. 2016, s. 7.

⁹ Srov. KLEIN, Bohuslav. Proč je ČR k rozhodčímu řízení tak nepřátelská? In BĚLOHLÁVEK, Alexander J., KOVÁŘOVÁ, Daniela (eds.). *Soudní a mimosoudní projednávání sporů (rozhodčí řízení a mediace)*. Praha: HBT, 2014, s. 22 a násl.

kými osobami rozhodčí smlouvy ve prospěch tuzemského rozhodčího řízení před Rozhodčím soudem. Tuzemskému rozhodčímu řízení ad hoc zahraniční osoby nikdy nedůvěřovaly, proto absence rozhodčích smluv v této oblasti nepřekvapuje. Aby dvě zahraniční osoby projednávaly svůj spor před Rozhodčím soudem, s tím jsem se osobně setkal naposledy koncem minulého století.¹⁰

Samozřejmě že ZRŘ neupravuje všechny procesní otázky související s celým průběhem rozhodčího řízení od jeho zahájení po doručení rozhodčího nálezu sporným stranám. Na to pamatuje ustanovení § 30 ZRŘ, podle kterého *„nestanoví-li zákon jinak, užijí se na řízení před rozhodci přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu“*. Procesní úprava rozhodčího řízení se musí opírat nejen o vlastní úpravu s jejími zvláštnostmi, ale také o obecné procesní zásady. Ustanovení § 30 ZRŘ nelze vykládat tak, že ustanovení občanského soudního řádu se v rozhodčím řízení použijí subsidiárně, jak uvádějí někteří teoretici¹¹ nebo některá soudní rozhodnutí. Je přece na rozhodcích, svéprávných osobách, aby sami rozhodli, zda je nutné použít ustanovení občanského soudního řádu, či nikoliv. *„U nás prakticky úplně protisměrně, proti celému ostatnímu světu, jdeme tak daleko, že chceme srovnat rozhodčí řízení s civilním řízením soudním. To je absolutně opačný trend, než je všude ve světě.“*¹²

Vášnivá diskuse se v nedávné době vedla v odborné veřejnosti o tom, zda rozhodci jsou povinni poučovat sporné strany jako soudci obecných soudů podle ustanovení § 118a občanského soudního řádu, což rozhodci s odkazem na specifiku rozhodčího řízení zpočátku odmítali. A to nemluvím o rozhodčím řízení ve spotřebitelských sporech, ale o „komerčním“ rozhodčím řízení. Nejvyšší soud judikoval, že *„podle § 30 z. r. ř. je nutné, neobsahuje-li uvedený zákon podrobnější úpravu, použít přiměřeně příslušné ustanovení občanského soudního řádu, a to mimo jiné i ustanovení o poučovací povinnosti upravené v § 118a o.s.ř.“*¹³

¹⁰ V Rejstříku rozhodnutí Rozhodčího soudu Československé obchodní a průmyslové komory v Praze za rok 1986 bylo v Seznamu rozhodčích nálezů uvedeno šest nálezů vydaných v řízení mezi zahraničními subjekty – Rsp 42/83, Rsp 76/85, Rsp 160/85, Rsp 197/85, Rsp 89/86 a Rsp 131/86.

¹¹ Srov. např. MOTHEJZÍKOVÁ, Jitka, STEINER, Vilém a kolektiv. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 101, podle kterých se § 30 ZRŘ dovolává subsidiární účinnosti občanského soudního řádu.

¹² KLEIN, Bohuslav. Proč je ČR k rozhodčímu řízení tak nepřátelská? In BĚLOHLÁVEK, Alexander J., KOVÁŘOVÁ, Daniela (eds.). *Soudní a mimosoudní projednávání sporů (rozhodčí řízení a mediace)*. Praha: HBT, 2014, s. 23.

¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2013 sp. zn. 23 Cdo 3365/2011.

Poté, co obecné soudy začaly rušit rozhodčí nálezy z důvodu nesplnění této povinnosti, většina rozhodců (mnohdy pouze formálně) začala v průběhu rozhodčího řízení poučovat sporné strany podle ustanovení § 118a občanského soudního řádu.¹⁴ Sporným však i nadále zůstává rozsah takového poučení, protože stranami jsou zpravidla profesionálové, ve většině případů zastoupení advokáty, aby tak poučením nebyla porušena zásada rovnosti stran.¹⁵

Rozhodčí řízení je zpravidla jednoinstanční a rozhodčí nález doručením stranám nabývá právní moci a je soudně vykonatelný. Zákon o rozhodčím řízení nepřipouští odvolání, ale připouští v § 31 zrušení rozhodčích nálezů obecným soudem z důvodu procesního pochybení rozhodců nebo neplatnosti rozhodčí smlouvy. V zahraničí dochází k rušení rozhodčích nálezů velice zřídka (má se tím na mysli západní Evropa).

V poslední době však můžeme pozorovat rušení rozhodčích nálezů obecnými soudy i pro nesprávné hodnocení důkazů, resp. neodůvodnění neprovedení určitého stranou navrženého důkazu, a pro nepředvídatelnost rozhodnutí obsaženého v rozhodčím nálezu.

Problém spočívá také v poměrně dlouhé tříměsíční lhůtě pro podání návrhu na zrušení rozhodčího nálezu kteroukoli spornou stranou, ačkoliv lhůta pro splnění povinností stanovených rozhodčím nálezem je zpravidla třídnenní nebo patnáctidenní od právní moci rozhodčího nálezu. Sporná strana, která ve sporu uspěje, tak po dlouhou dobu zůstává v nejistotě, zda druhá strana, která spor prohrála, nepodá návrh na zrušení rozhodčího nálezu a vítězná strana nebude muset obdržené plnění vrátet.

To vše vede k tomu, že české podnikatelské subjekty mají opodstatněné obavy z rušení rozhodčích nálezů vydaných v jejich sporech českými soudy, a proto se snaží „exportovat“ své rozhodčí řízení do zahraničí, nejčastěji do Vídně, Paříže či Curychu. Snaží se tak vyhnout možnosti zrušení rozhodčího nálezu českými obecnými soudy. Nejde jen o ad hoc rozhodčí řízení, ale i o rozhodčí řízení před Rozhodčím soudem. *„Není ale tajemstvím, že se strany od nás již chodí soudit do zahraničí. Sjednávají rozhodčí doložky s místem řízení mimo ČR, aniž by existovala objektivní vazba na zahraničí. Konečně, takto se soudí i u Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, ovšem s místem řízení v zahraničí, byť říze-*

¹⁴ Srov. ŠVORČÍK, Otakar. Poučovací povinnost v rozhodčím řízení. In BĚLOHLÁVEK, Alexander J., KOVÁŘOVÁ, Daniela (eds.). *Aktuální otázky rozhodčího řízení, procesní standardy použitelné v rozhodčím řízení a jejich aplikace*. Praha: HBT, 2016, s. 21.

¹⁵ Srov. např. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2014 sp. zn. 23 Cdo 657/2014.